

БЕЗОПЛАТНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗАХИСНИКА: ДОСВІД МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

В. В. Гутник,
адвокат, аспірант кафедри
міжнародного права
Львівського національного
університету ім. Івана Франка

Проблема призначення захисника за рахунок коштів держави наразі є, безумовно, однією з найактуальніших – як для української адвокатури, так і для суспільства загалом. Без вирішення питання реформування цього інституту не можна сподіватися на ефективне надання правової допомоги у галузі кримінального судочинства, а в кінцевому підсумку – всебічний, повний та об'єктивний розгляд кримінальної справи. Як слушно зазначає М. Бассіоні, обвинувачений, який не має коштів для оплати захисника за власним вибором, не повинен втрачати можливості користуватися послугами захисника як такого; його призначення за цих обставин є необхідною умовою для забезпечення таких важливих прав особи, як право на захист, на справедливий судовий розгляд і на забезпечення рівних, зі стороною обвинувачення, можливостей захисту [1, 282]. Поза усяким сумнівом, реформування інституту безоплатного призначення захисника в Україні повинно відбуватися із врахуванням міжнародного досвіду з цього питання, передусім, європейських держав та міжнародних кримінальних судів та трибуналів.

У цій статті зосередимося на правовому регулюванні та досвіді Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) щодо призначення захисника за рахунок коштів МКС. Вибір для подальшого аналізу вказаної судової інституції пов'язаний з тим, що МКС є єдиним постійно діючим міжнародним судовим органом, уповноваженим здійснювати кримінальне судочинство щодо осіб, які вчинили найбільш серйозні міжнародні злочини. Діяльність цього Суду регулюється багатостороннім договором – Римським статутом МКС, юрисдикцію якого на сьогодні визнали 113 держав. А тому досвід роботи зазначеного судового органу необхідно враховувати при розробці та внесенні змін до чинного кримінально-процесуального законодавства України.

Право на захист із залученням призначеного захисника передбачене ст. 55 та ст. 67 Статуту МКС. Відповідно до зазначених статей, підозрюваний та обвинувачений мають право користуватися безоплатною допомогою захисника у всіх випадках, якщо вони не володіють достатніми засобами для оплати його послуг.

МКС бере на себе оплату всіх витрат, пов'язаних з наданням юридичної допомоги та необхідних для забезпечення ефективного і дієвого захисту, включаючи оплату винагороди захисникові та його помічникам, покриття витрат на збирання доказів, адміністративних витрат, вартості усного та письмового перекладу, витрат на дорогу та добових (п. 83 (1) Регламенту МКС). Основну відповідальність за забезпечення надання правової допомоги за рахунок коштів МКС несе Секретаріат МКС [2, пара. 28], який, відповідно до п. 1 ст. 43 Статуту МКС, відповідає за всі не судові аспекти управління справами Суду.

Процедура призначення захисника визначена Регламентом та Правилами процедур та доказування (далі – ППД) МКС.

Аналіз Статуту, ППД, Регламенту та практики діяльності МКС

дозволяє виділити такі стадії процедури призначення захисника за рахунок коштів МКС.

Подання заявником заяви про призначення йому захисника за рахунок коштів МКС та формуляру фінансової інформації. В останньому документі повинна бути зазначена інформація про всі активи, які є в заявника, його близьких родичів та осіб, які з ним проживають [3, пара. 12]. Після отримання зазначених документів Секретар визначає, чи були надані усі потрібні документи на підтвердження факту неспроможності заявника оплатити правову допомогу. Якщо ж надані заявником документи відображають необхідний ступінь його нужденного стану не повною мірою, Секретар надає вказівки про надання необхідних матеріалів у визначений строк.

Проведення оцінки фінансових засобів заявника. Секретаріат на підставі наданої заявником фінансової інформації здійснює перевірку достовірності вказаних ним даних. До фінансових засобів, які враховуються при визначенні можливості надання заявникові безоплатної правової допомоги, належать всі засоби, якими він може користуватися безпосередньо чи опосередковано або якими він має право вільно розпоряджатися, зокрема: прямі доходи, банківські рахунки, нерухоме і рухоме майно, пенсії, акції і цінні папери, облігації та інші активи, які є у власності вказаної особи. При цьому МКС виключає з цих фінансових засобів активи, необхідні для підтримання нормального рівня проживання заявника і його утриманців. Зокрема, тут йдеться про: 1) житло заявника, якщо воно є необхідним для проживання його утриманців; 2) предмети домашнього вжитку; 3) максимум два автомобілі, що є власністю особи, яка претендує на статус бідності [3, пара. 13]. Якщо ж заявник заявляє, що він не володіє достатніми засобами для оплати послуг захисника, а згодом стає відомо, що це не так, Палата МКС, яка розглядає справу, вправі винести рішення про стягнення з нього витрат, пов'язаних з наданням захисника.

Ухвалення рішення. Протягом 30 днів з моменту подання заяви та інших необхідних документів Секретар МКС ухвалює рішення про те, чи буде Суд брати на себе оплату витрат із забезпечення заявникові юридичної допомоги. На підставі наданих документів Секретар може ухвалити три рішення, а саме:

- а) про повну оплату правової допомоги;
- б) про часткову оплату правової допомоги;
- в) про відмову в оплаті правової допомоги за рахунок коштів МКС.

Про ухвалені рішення повідомляється заяв-

ник. Якщо ж з'ясується, що фінансове становище заявника змінилося з моменту подання ним заяви, Секретар МКС переглядає своє рішення щодо оплати правової допомоги. До моменту ухвалення рішення (протягом зазначених 30 днів) заявникові може бути надана безоплатна правова допомога на тимчасовій основі [4, regul. 132].

Також треба зазначити, що Регламент МКС передбачає процедуру оскарження рішення Секретаря МКС про надання правової допомоги за рахунок коштів МКС. Отже, протягом 15 днів з дати повідомлення про відповідне рішення заявник вправі звернутися до Президії МКС з проханням про перегляд рішення, ухваленого Секретарем. Рішення ж Президії є остаточним [5, regul. 85(3)].

Оплата послуг призначених захисників здійснюється відповідно до тарифів у рамках системи фіксованих ставок, яка передбачає максимальну суму засобів, виділених для кожної стадії провадження у справі. На 2010 рік для адвоката-захисника була передбачена місячна заробітна плата у розмірі 10 832 євро [6, р.13].

Необхідно наголосити, що до захисників, в тому числі тих, які надають допомогу за рахунок коштів МКС, висуваються досить високі вимоги. Так, відповідно до пр. 22 ППД МКС та п. 67 Регламенту МКС, захисник повинен володіти визнаною кваліфікацією у сфері міжнародного або кримінального права і судочинства, а також мати щонайменше 10 років досвіду роботи в якості судді, прокурора, адвоката чи на інших аналогічних посадах у кримінальному судочинстві. Передбачається вільне володіння захисником щонайменше однією з робочих мов МКС, якими, відповідно до п. 2 ст. 50 Статуту МКС, є англійська та французька. Функції захисника не може виконувати особа, визнана винуватою у вчиненні тяжкого або посадового злочину, який вважається не сумісним з характером посади захисника у Суді.

Якщо адвокат відповідає вищезазначеним вимогам, його кандидатура може бути включена до Списку адвокатів, які можуть здійснювати захист у МКС. Для цього, згідно з пунктом 69 Регламенту МКС, така особа повинна надати Секретареві МКС: заяву про включення її до Списку адвокатів; заповнені формуляри встановленого зразка, бланки яких надаються Секретарем; детальну автобіографію; свідоцтво адвокатського об'єднання, в якому вона зареєстрована, або свідоцтво відповідного адміністративного відомства, яке підтверджує її кваліфікацію; відомості щодо застосування до неї дисциплінарних санкцій або

про відкрите дисциплінарне провадження; довідку відповідних органів державної влади щодо вироків з кримінальних справ, якщо вони мали місце. Після отримання зазначених документів Секретар повідомляє адвоката про включення його до Списку чи відмову у цьому. Рішення Секретаря про відмову у включенні до Списку адвокатів може бути оскаржене до Президії МКС, рішення якої є, відповідно, остаточним.

Наголошуємо, що підозрюваний чи обвинувачений вправі обрати собі захисника, в тому числі за призначенням, тільки серед тих адвокатів, які включені до цього Списку. Незалежно від того, чи може особа оплатити послуги захисника, чи через своє незадовільне матеріальне становище не може здійснити таку оплату, вона вправі обирати будь-якого захисника, який включений до Списку адвокатів. Такій практиці МКС передувала практика Міжнародного кримінального трибуна-

лу для колишньої Югославії, який дійшов висновку, що Судова Палата, яка розглядає справу, повинна за будь-яких умов призначити захисника за вибором обвинуваченого, якщо не існує розумних та обґрунтованих причин відмовити у цьому [7]. В тому разі, коли особа, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, бажає, щоб її захищав адвокат, який до Списку адвокатів не включений, але відповідає усім вище перерахованим вимогам, він може, за його згоди, бути включеним до Списку і вже після того захищати інтереси підозрюваного чи обвинуваченого.

Станом на 30 червня 2010 р. до Списку адвокатів МКС включені більше 300 адвокатів, але у ньому немає жодного адвоката з України [8]. Варто додати, що жодних обмежень для українських адвокатів не встановлено, попри те, що Україною Статут МКС поки що не ратифікований.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Bassiouni M.* Human Rights in the Context of Criminal Justice: identifying International Procedural Protection and Equivalent Protection in National Constitutions / M. Bassiouni // *Duke Journal of Comparative and International Law.* – Vol. 3. – 1993. – P.235–297.
2. Situation in the Democratic Republic of the Congo. Prosecutor v T. Dyilo. Case No. ICC – 01/04 – 01/06. Registrar's observations in accordance with rule 20(1) (d) of the Rules of Procedure and Evidence on the document entitled «Clarification», submitted to the Appeals Chamber of the Court on 3 April 2007 by Mr Thomas Lubanga Dyilo, 5 April 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc258431.PDF>
3. Report on the principles and criteria for the determination of indigence for the purposes of legal aid, 31 May 2007. ICC-ASP/6/INF.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/library/asp/ICC-ASP-6-INF.1_English.pdf
4. Regulations of the Registry, 6 March 2006. ICC-BD/03-01-06-Rev.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/E8B8B264-70EE-4FA6-9F1D-6A3DA5332525/140143/ICCBD_030106Rev1_English.pdf
5. Regulations of the Court, 26 May 2004. ICC-BD/01-01-04 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/B920AD62-DF49-4010-8907-E0D8CC61EBA4/277527/Regulations_of_the_Court_170604EN.pdf
6. Guide for applicants to the ICC List of Counsel and Assistants to Counsel [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/femalecounsel/Guide_for_App_Eng_w_cover1.pdf
7. Prosecutor v. M. Martić. Case No.: IT-95-11-PT. Decision on Appeal against Decision of Registry, 2 August 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icty.org/x/cases/martic/tdec/en/09122227.htm>
8. List of Counsel before the ICC, 30 June 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/2048474C-CBC2-4FAC-A190-84926CDDAE01/282346/WebListofCounsel30062010EN.pdf>

УДК 341.645: 343.13

Путник В. В. Безоплатне призначення захисника: досвід Міжнародного кримінального суду

Стаття присвячена аналізу інституту безоплатного призначення захисника у Міжнародному кримінальному суді. Розглянуті теоретичні концепції та процесуальні документи Міжнародного кримінального суду, які стосуються предмета дослідження.

Ключові слова: безоплатне призначення захисника, право на захист, адвокат, Міжнародний кримінальний суд

Путник В. В. Бесплатное назначение защитника: опыт Международного уголовного суда

Статья посвящена анализу института бесплатного назначения защитника в Международном уголовном суде. Рассмотрены теоретические концепции и процессуальные документы Международного уголовного суда, имеющие отношение к предмету исследования.

Ключевые слова: бесплатное назначение защитника, право на защиту, адвокат, Международный уголовный суд

Vitaliy V. Gutnyk. Assignment of counsel: experience of the International Criminal Court

The article deals with the institute of the assignment of counsel in the International Criminal Court. Theoretical concepts and procedural documents of the International Criminal Court are analyzed.

Key words: assignment of counsel, right of defence, counsel, International Criminal Court